

УДК 331.55:338.2

ДЕЯКІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ**М.Р.ГАЛАК**

Мукачівський технологічний інститут

Обґрунтовано економічні витоки зовнішньої трудової міграції громадян України, визначено причини нелегального статусу мігрантів та наведено експертні оцінки обсягів нелегальної міграції. Розглянуто основні проблеми українських трудових мігрантів за кордоном. Зосереджено увагу на таких напрямках державної політики в сфері регулювання трудової міграції, як приєднання України до багатосторонніх міжнародних договорів з питань праці та соціального захисту трудових мігрантів та забезпечення їх реалізації; укладення міждержавних та міжурядових договорів щодо працевлаштування трудових мігрантів та забезпечення їх реалізації; розвиток інституту ліцензування господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні громадян України за кордоном з метою посилення їх соціального захисту та запобігання торгівлі людьми.

Незважаючи на деяке підвищення темпів економічного зростання, можливості використання національної робочої сили в економіці України обмежені. Складна економічна ситуація, високий рівень безробіття, особливо в прикордонних регіонах, низька оплата праці впливають на масову трудову міграцію з України. Трудові мігранти, які є носіями розумових здібностей, знань, навичок, стають чинниками зміни ситуації на ринку праці, впливають на соціально-економічний розвиток країни в цілому. За експертними оцінками втрати вітчизняної економіки через виїзд робочої сили складають до 10 млрд. грн. [1]. Виїзд населення за кордон та нелегальна міграція є проблемами для України, складність яких обумовлена неготовністю країни до їх розв'язання ні на законодавчому, ні на організаційному рівнях. Ці процеси не можуть залишатися поза політикою держави.

Об'єкт та методи дослідження

Вагомий внесок у вивчення теорії та практики трудової міграції, нормативно-правових аспектів регулювання міграційних процесів за умов перехідної економіки зробили провідні українські вчені А.Шлепаков, О.Малиновська, О. Хомра, С.Пирожков, О.Позняк, М.Долішній, Н.Марченко, М.Романюк, А.Філіпенко, І.Школа, А.Мокій та інші. Над дослідженням аналогічних проблем працюють також російські вчені Г.Овчінніков, К. Семьонов, Н.Кулікова. Але проблема ефективного державного впливу на процеси трудової міграції на загальнодержавному та регіональному рівнях з врахуванням особливостей міграції потребує постійного аналізу.

Постановка задачі

Метою написання статті є визначення проблем нелегальної міграції, а також деяких напрямів механізму державного регулювання міграційних процесів

ефективність здійснення яких повинна проявлятися в мінімізації негативних та максимізації позитивних соціально-економічних наслідків від експорту робочої сили.

Результати та їх обговорення

Питання стосовно регулювання трудової еміграції українців постало не взагалі через існування такого явища, а тому що еміграція населення з метою працевлаштування відбувається переважно нелегально. В результаті порушуються права мігрантів за кордоном, все частіше поширюється торгівля людьми, з метою трудової експлуатації. За даними державної статистики, обсяги офіційно зареєстрованої трудової міграції постійно зростають: у 1996 р. вони становили 12 тис., у 1998 р. – 24 тис., а у 2002 р. – 41 тис. осіб. Проте дані офіційної статистики навіть приблизно не відображають дійсні масштаби трудової міграції за кордон.

Спеціальні дослідження та експертні оцінки дають підставу стверджувати, що реальна кількість працівників-мігрантів у десятки, а той у сотні разів більша за офіційну. Наприклад, за даними проведеного 2001 р. Державним комітетом статистики України обстеження “Життєві шляхи населення України”, чисельність українських громадян, які працюють за кордоном, становить щонайменше 1 млн. осіб.

За результатами загальнонаціонального соціологічного моніторингу, що забезпечується Інститутом соціології НАН України в межах проекту “Україна на порозі ХХІ століття”, досвід тимчасової трудової міграції за кордон набули члени 10,2% українських сімей. Оскільки в країні нараховується приблизно 15 млн. сімей, це означає, що з метою заробітку за кордон виїжджали принаймні 1,5 млн. осіб. На підставі обстежень, здійснених центрами зайнятості низки областей за дорученням Міністерства праці та соціальної політики України, було зроблено висновок, що загальні обсяги трудової міграції з України сягають близько 2 млн. осіб.

Деяке уявлення про масштаби трудової міграції дають дані прикордонної статистики в поєднанні з результатами соціологічних опитувань міжнародних пасажирів у пунктах перетину кордону, які засвідчують, що з метою працевлаштування і торгового бізнесу здійснюються відповідно близько 4% і понад 16% виїздів на західному кордоні, 14% та 25% – на східному. Враховуючи різну інтенсивність руху на різних ділянках кордону, а також той факт, що щорічно українці понад 15 млн. разів перетинають кордон у напрямку виїзду, можна підрахувати, що громадяни України приблизно 1,4 млн. разів на рік виїзять за кордон з трудовими і близько 3 млн. – з комерційними цілями.

Згідно інформації дипломатичних представництв України, в Польщі на заробітках перебувають 300 тис. громадян, в Італії та Чехії – по 200 тис., у Португалії – 150 тис., Іспанії – 100 тис., Туреччині – 35 тис., у США – 20 тис. У Росії лише офіційно (на основі ліцензій Федеральної міграційної служби цієї країни) працює близько 100 тис. українських громадян, загальна ж кількість українців, які працюють у цій країні, оцінюється в 1 млн. Існують значно більші оціночні дані щодо кількості українських працівників-мігрантів. Деякі економісти називають цифру до 5 млн. осіб. Політики піднімають її ще вище. Так, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини вважає, що на заробітки за кордон виїхали до 7 млн. громадян. Незважаючи на різноманітність оцінок масштабів трудової міграції, ці дані засвідчують, що поїздки на заробітки за кордон набули широкого розповсюдження, стали типовим для багатьох українців джерелом доходів, мають завдяки цьому велике соціальне та економічне значення [2].

Отже, за різними оцінками, українських емігрантів за кордоном - від 2 до 7 млн і в 90% випадків еміграція носить незаконний характер.

Емігранти опиняються поза законом з різних причин. Вони можуть в'їжджати в країну з підробленими документами або з візою, яка не дає їм права на працевлаштування. У випадку законного в'їзду, по закінченню строку дії візи вони стають нелегальними емігрантами. Сезонні емігранти можуть потрапити в категорію нелегальних у випадку перебування у країні в'їзду довше, ніж передбачено.

Нелегальні трудові емігранти створюють проблеми для своєї країни, але в першу чергу для себе:

- по-перше, вони не мають можливості захищати свої права (відсутність дозволу на працевлаштування та договору з роботодавцем);
- по-друге, мають обмежений доступ до соціального забезпечення (від нещасного випадку, пенсійного, медичного);
- по-третє, часто підлягають експлуатації на робочому місці (нелегальний статус ставить мігранта в безпосередню залежність від іноземного роботодавця і є вигідним тільки для останнього, оскільки дає можливість уникнути сплати податків)[3].

Нелегальні емігранти опиняються на найнижчому соціальному та професійному щаблях у найбільш несприятливих секторах економіки, піддаються дискримінації не тільки через нелегальне перебування, а й через незнання законів, мови та кон'юнктури ринку праці країни-реципієнта [4].

Саме тому за кордоном вони отримують непрестижну і малокваліфіковану роботу у будівництві, легкій, харчовій та переробній промисловості, в сільському, готельному, ресторанному та хатньому господарстві (у сім'ях). Всі ці види трудової діяльності супроводжуються нелегкими умовами праці. Так, наприклад, українські будівельники в Ізраїлі працюють не менше 10 годин на добу з одним вихідним на тиждень, отримуючи 600-1000\$ на місяць, тимчасом як середня платня ізраїльтянина - 1500\$. За даними Міжнародної Організації Міграції, 46% українських трудових мігрантів працюють по 12 годин на добу, кожен четвертий – 13 і більше, четверта частина взагалі працює без вихідних, майже 60% - не мають постійних вихідних [1].

У гіршому випадку нелегальні українські мігранти беруть участь у злочинній діяльності, при чому досить часто їх жертвами стають такі ж вихідці з України. У Чехії, наприклад, 40% злочинів скоєних іноземцями припадає на українців [5]. Тому на даний момент часу особливої актуальності набуло питання посилення правового регулювання працевлаштування громадян України за кордоном та вироблення і реалізації гнучкої, дієздатної політики України в сфері трудової міграції.

Механізм державного регулювання трудових міграцій містить наступні важелі: створення місткого і привабливого внутрішнього ринку праці, посилення мотивації до легальної зайнятості; приєднання України до багатосторонніх міжнародних договорів з питань праці та соціального захисту трудових мігрантів та забезпечення їх реалізації; укладення міждержавних та міжурядових договорів щодо працевлаштування трудових мігрантів та забезпечення їх реалізації; співробітництво прикордонних регіонів держав, що межують з Україною, у питаннях розвитку прикордонних міграцій і взаємного врегулювання трудової діяльності громадян, які працюють за межами своїх держав; укладення договорів та досягнення домовленостей щодо візового режиму, умов перетину кордонів та перебування українських громадян на території інших країн; розвиток інституту ліцензування господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні громадян України за кордоном з метою посилення їх соціального захисту та запобігання торгівлі людьми.

Засади регулювання демографічних та міграційних процесів визначаються законами України., але практика свідчить, що з 1996 року не було ухваленого базових актів законодавства у сфері регулювання міграції. З метою створення інституційного механізму 22 листопада 2002 року розглядався, проте ухвалений не був, проект Закону “Про державну міграційну службу в Україні”. Законопроектом передбачалося створення нової системи спеціально уповноважених органів виконавчої влади, метою

діяльності яких має бути забезпечення реалізації державної політики в галузі міграції. Зазначеним органам передавалася частина повноважень вже діючих структур: передусім органів внутрішніх справ, у галузі паспортизації, забезпечення діяльності пунктів розміщення відповідних категорій іноземців; Прикордонної служби – у галузі контролю за дотриманням особами законодавства про в'їзд на територію України та виїзд безпосередньо на кордоні, а також у випадках і в порядку, встановлених законодавством, заборони в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства, а також виїзду з неї громадян України, іноземців та осіб без громадянства; діючого органу у справах національностей та міграції (Держкомнацміграції) – з питань біженців та надання політичного притулку; Міністерства праці та соціальної політики – з питань трудової міграції; консульських установ, що підпорядковуються Міністерству закордонних справ – у галузі видачі іноземцям та особам без громадянства, документів, які дають підстави для отримання в'їзних віз тощо. Крім того, пропонувалося наділити органи міграційної служби повноваженнями в галузі примусових дій, включно з можливістю видачі та застосування ними зброї та спеціальних засобів. Фактично йшлося про створення в нашій державі нової силової структури з широкими повноваженнями, які могли б бути застосовані як по відношенню до іноземців, так і до власних громадян [6].

На даний момент часу в Україні проблемами міграції займаються такі органи, як Міністерство внутрішніх справ України, Державний комітет у справах охорони державного кордону України, Міністерство закордонних справ України, Служба безпеки України, Державний департамент України у справах національностей і міграції, Міністерство праці та соціальної політики України, Державна митна служба України. Функції з формування та реалізації державної політики саме в сфері трудової міграції покладено на Міністерство праці та соціальної політики України, воно на міжвідомчому рівні шляхом домовленостей співпрацює з іншими державами з питань зовнішньої трудової міграції.

Так, 21 березня 1996 року укладено Угоду між Міністерством праці та соціальної політики України та Міністерством праці і соціальних справ Чеської Республіки про співробітництво в галузі праці та зайнятості.

Угодами про взаємне працевлаштування, які Україна уклала з Чехією, В'єтнамом, Словаччиною та угодами про трудову діяльність та соціальний захист між Урядом України та Урядами Білорусії, Вірменії, передбачено, що питання в'їзду та перебування, трудових відносин регулюються національним законодавством сторони

працевлаштування; визначено окремі питання працевлаштування, зарахування трудового стажу, соціального забезпечення, відшкодування шкоди, завданої працівникові іншої сторони.

З метою підписання та активізації процесу реалізації міжнародних договорів про взаємне працевлаштування та соціальний захист у 2005 році проведено переговори з Німеччиною (14.03.-18.03.2005 р. у м. Київ), Таджикистаном (31.03.-01.04.2005 р у м. Київ), Угорщиною (10.05.-13.05.2005 р., у м. Будапешт), Грузією (18.03.05 р. в м. Київ), Польщею (16.06. -17.06. 2005 р. у м. Варшава) [8].

У зв'язку з неможливістю контролювати найм трудових емігрантів за кордоном для посилення процесу виведення з тіні трудової міграції необхідно звернути увагу також на виявлення недобросовісних туристичних структур, які займаються нелегальним працевлаштування трудових мігрантів України та створити системи контролю за роботою агентств з працевлаштування, які пропонують роботу за кордоном та за обігом інформації про можливості працевлаштування, рівень та вартість життя за кордоном. До порушення прав трудящих-мігрантів, їх жорстокої експлуатації, безвідповідальності роботодавців та посередницьких структур з працевлаштування на роботу за кордоном призводить невідповідність національного законодавства в сфері міграції загальноприйнятим міжнародним нормам.

Тому вітчизняна нормативно-правова база в сфері трудової міграції має базуватися на нормах Конвенцій Міжнародної Організації Праці № 97 (від 1949 року) "Про трудящих-мігрантів", та № 143 (від 1975 р.) "Про зловживання у сфері міграції та забезпечення трудящим-мігрантам рівних можливостей", Конвенції МОП № 181 "Про приватні агентства зайнятості".

Висновки

Управління трудовою еміграцією, повинно бути спрямоване на забезпечення всебічного розвитку особистості, захист її прав та інтересів, підвищення ефективності функціонування національного ринку праці, що сприяло б в кінцевому результаті послідовному входженню України у європейську спільноту. Питання максимальної легалізації трудової міграції потребує негайного вирішення так, як ефективність механізму державного регулювання в сфері зовнішньої трудової міграції у великій мірі залежить від статусу перебування українських громадян за кордоном.

Масштаби, складність і неоднозначність феномену зарубіжної трудової міграції з України вимагає від держави постійної уваги, цілеспрямованих дій, результативність яких безпосередньо залежить від рівня володіння проблемою, інформаційного

забезпечення її вирішення, постійного наукового моніторингу як розвитку міграційної ситуації, так і наслідків державної міграційної політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гармидер Л.Д. Вплив процесу трудової міграції на зростання рівня тіньової зайнятості прикордонних територій // Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва: матеріали II міжнародної науково-практичної конференції – Луцьк: РВВ “Вежа” Волинського державного університету ім.Л.Українки, 2005.
2. Ганусек П. Спасибі за українців: корупція та мафія супроводжують заробітчанство в Чехії // Дзеркало тижня. – 2002. – 25 травня.
3. Міграційне право України: підручн./С.Б.Чехович.-К.:Вища школа, 2003.

УДК 338.432

МАРКЕНТИГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО РИНКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Й.П. ЗВОНАР, Л.Д. ЗВОНАР
Мукачівський технологічний інститут

Дана стаття присвячується дослідженню основних проблем та тенденцій розвитку сільського господарства Закарпатської області, аналізу процесів становлення агробізнесу в регіоні. У статті також розглядаються питання, пов'язані з необхідністю впровадження та застосування маркетингових принципів та підходів у процесі організації діяльності підприємств сільського господарства.

Сільське господарство відіграє надзвичайно важливу роль в економіці та соціальній сфері будь-якої країни чи регіону, оскільки дана галузь виробляє життєво необхідні товари – продукти харчування для населення, а також сировину для багатьох галузей промисловості. Однак незаперечним фактом є те, що на даний час сільське господарство та агробізнес як в Україні загалом, так і на Закарпатті зокрема все ще знаходяться у кризовому стані, а процес становлення і формування ринкових відносин у даній галузі ще далекий від завершення. Саме тому необхідним є вивчення особливостей застосування маркетингу в агробізнесі як інструменту вдосконалення відносин між суб'єктами аграрного ринку.

Об'єкти та методи дослідження

При дослідженні проблематики, окресленої у даній статті, було проаналізовано публікації таких економістів як Тополов А.Д., Саблук П.Т., Зубець М.А., Яценко В.М. В цілому можна стверджувати, що у вітчизняній науковій літературі рівень висвітлення